

22. Держархів Львівської обл., ф. 1211, оп. 1, спр. 339, 28 арк.
23. Петровський В. В. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семененко. – Харків, 2007. – 592 с.
24. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 22, спр. 75, 67 арк.
25. П-нок М. Козацькі могили під Берестечком / М. П-нок // Літопис Волині. – 1990. – № 16. – С. 100–113.
26. Держархів Волинської обл., ф. п.-1. оп. 1, спр. 1-а, 32 арк.
27. Сивіцький М. Тривожний рік (фрагмент спогадів) / М. Сивіцький // Календар-альманах «Нового шляху». – Торонто, 1991. – С. 131–137.
28. Готський В. Два документи (стаття) / В. Готський // Вісті Коматанта. – Торонто ; Нью-Йорк, 1990. – № 4. – С. 21–23.

Юрій Крамар

Польська громадсько-політична думка щодо «Волинської програми» воєводи Г. Юзевського

У статті висвітлено роль та місце польської громади Волині в реалізації «волинської політики» воєводи Г. Юзевського, її участь в суспільно-політичному житті воєводства 1920-1930-х років. Окремим аспектом дослідження є взаємини місцевої адміністрації з польськими громадсько-політичними організаціями, що діяли на території Волинського воєводства.

Ключові слова: державна адміністрація, національна політика, воєвода, громадська організація, асиміляція.

Крамар Юрій. Польская общественно-политическая мысль относительно «волинской политики» воєводи Г. Юзевського. В статье рассматривается роль и место польской общественности Волини в реализации «волинской политики» воєводи Г. Юзевського, ее участие в общественно-политической жизни воєводства 1920–1930-х годов. Отдельный аспект исследования – взаимоотношения местной администрации с польскими общественно-политическими организациями, которые действовали на территории Волинского воєводства.

Ключевые слова: государственная администрация, национальная политика, воєвода, общественная организация, ассимиляция.

Kramar Yury. The Polish Socio-Political Thought About the Governor G. Yuzevsky's Policy. This article sheds some light on the role and the place of the Volyn Polish community in the implementation of the governor Yuzevsky's «Volyn policy», as well as on its participation in the political life of the region during the period between 1920 and 1930. A special accent will be put on the relationship between local administration and Polish socio-political organizations in Volyn region.

Key words: state administration, national policy, governor, public (non-governmental) organisation, assimilation.

В основу формування національної політики міжвоєнної Польщі щодо українців, які склали більшість мешканців її східних та південно-східних воєводств, була покладена інкорпоративна концепція польських націонал-демократів. Зважаючи на тезу, що українці є лише «етнічною масою», неспроможно ідентифікувати себе з належністю до певної нації, вони заперечували перспективу української державності, домагалися проведення політики національної асиміляції української меншини.

Після травневого перевороту 1926 р. і приходу до влади прихильників Ю. Пілсудського правлячі кола Польщі закликали до гнучкішої політики в національному питанні. Пропонований ними курс політики в українському питанні робив поворот у бік державної асиміляції при збереженні кінцевої мети – національної асиміляції української меншини.

Лібералізація польської політики в українському питанні стала причиною появи так званого «волинського експерименту». Його реалізатором у 1928–1938 рр. на Волині був воєвода Г. Юзевський. Стратегічна мета «волинської політики» полягала в тому, щоб шляхом політичної асиміляції українського населення Волині добитися найтіснішої інтеграції цього регіону з усіма теренами Речі Посполитої. Для досягнення цієї мети програма Г. Юзевського передбачала ряд заходів, реалізація

яких спричинила радикальну зміну характеру польсько-українських взаємин на Волині. Їхньою суттю повинна була стати співпраця представників обох національностей в усіх галузях політичного, економічного, культурно-освітнього життя.

Основне місце в реалізації своєї програми Г. Юзевський відводив місцевій польській громаді, яка, виконуючи свою «історичну місію», мала виступити ініціатором польсько-українського зближення, надати українському рухові пропольських тенденцій. Однак для цього, на переконання воєводи, потрібно було щонайменше ґрунтовно змінити польську ментальність, яка характеризувалася «ненавистю до всього, що українське». Причин неприязного ставлення поляків до українців, на думку Г. Юзевського, слід було шукати в попередній історії двох народів. «Російська політика, – зауважував воєвода, – полягала на знищенні всього, що було польським». Унаслідок цього поляки поступово дистансувалися від українців, котрих вони нерідко утотожнювали з росіянами. Психологічне відчуження обох націй Г. Юзевський розглядав як одну з головних перешкод на шляху врегулювання міжнаціональних відносин на східних теренах Речі Посполитої. Воєвода розцінював позицію ізоляції поляків від місцевого українського життя як дуже небезпечну, що поставить під сумнів польську присутність у краї, де 85 % його мешканців склали неполяки.

Саме тому успіх своєї політичної програми воєвода ставив у пряму залежність від позиції місцевих поляків, від їхньої активності в усіх сферах суспільно-політичного життя. Для активізації місцевих поляків Г. Юзевський від початку свого урядування стимулював їхню участь у різноманітних громадських організаціях і культурно-освітніх товариствах. У 1936 р. майже 30 тис. поляків Волині були членами польських союзів і товариств [1, 5 зв.].

Однією з найбільш масових громадських організацій на терені воєводства був Стрілецький союз (Związek Strzelecki). У 1936 р. він налічував 415 осередків і 10 446 членів [1, 5 зв.]. Метою цієї молодіжної організації було фізичне та ідейне виховання громадян, військова підготовка допризовної молоді [22, 1]. Г. Юзевський неодноразово наголошував на доцільності збереження суто польського характеру організації, хоча в майбутньому не виключав можливості членства в Стрілецькому союзі українців, що, на його думку, сприяло б зростанню авторитету товариства серед місцевого населення.

Серед інших польських громадських організацій Волині виділялися Союз польських вчителів (у 1936 р. налічував 98 осередків і 2344 членів), Союз польських харцерів (66 осередків і 62 290 членів), Союз жінок громадської праці (54 осередки і 1800 членів) [1, 5 зв.]. Ці товариства, на чолі яких стояли близькі співробітники Г. Юзевського, неодноразово декларували свою повну підтримку «волинської політики» воєводи. У свою чергу воєводська адміністрація надавала «лояльним» польським союзам і товариствам значну фінансову і матеріальну допомогу. Наприклад, фінансування Стрілецького союзу здійснювали органи місцевого самоврядування. Щорічно вони виділяли цій організації допомогу на суму 110 тис. злотих [1, 11 зв.].

Нерідко, з огляду на слабку громадсько-політичну активність волинських поляків, ініціатором створення польських союзів і товариств на Волині виступала сама воєводська адміністрація. Так було й у випадку із Союзом жінок громадської праці, який мав стати головним конкурентом галицького «Союзу Українок». Ініціаторами і засновниками цього товариства виступили Юлія Юзевська – дружина волинського воєводи, Філіпіна Слешинська – дружина віце-воєводи і Марія Сіттауер-Бонкович – дружина дубнівського повітового старости [1, 12 зв.].

Важливу роль у реалізації «волинської програми» Г. Юзевський відводив організаціям колишніх військових та ветеранів польської армії, серед них: Союз військових інвалідів (у 1937 р. налічував на Волині 4700 членів), Союз офіцерів запасу (940 членів), Союз легіоністів (561 особа), Товариство ветеранів польської армії (108 осіб) [11, 202]. Серед організацій, що підтримували починання волинського воєводи, були також товариства Польського білого хреста та Польського червоного хреста, Ліга протиповітряної оборони, Морська ліга та ін. Їхніми членами були, головним чином, працівники місцевих органів влади, осадники, ветерани, вчителі.

Серед ветеранських організацій, що діяли на території воєводства важливу роль відігравав Союз військових осадників Волині. У 1936 р. він налічував 252 осередки і 3743 активних члени [1, 5 зв.]. Крім того, 6730 осадників працювали в сільськогосподарських організаціях, 7623 – в кредитній кооперації, 1300 – були членами різних культурно-освітніх товариств [6, 524].

Прагнучи заручитися підтримкою колишніх військових, воєводська адміністрація підтримувала їх не лише фінансово, а й намагалась залучати до роботи на державних посадах та в органах

місцевого самоврядування. Нерідко саме осадники займали посади війтів, а навіть старост. Під час виборів до органів місцевого самоврядування 1934 р. осадники зайняли понад 300 місць в управах і гмінних радах, у повітових відділах і сеймиках [23, 3]. У лютому 1935 р. в Луцьку відбувся з'їзд осадників-самоурядовців Волині, участь у якому взяв волинський воєвода. З'їзд висловив підтримку політиці Г. Юзевського і констатував, що «осадництво покликане до реалізації державних завдань на окраїнах. Свою роль воно може виконати завжди свідомими зусиллями в напрямку співпраці з місцевою людністю у всіх питаннях, вбачаючи в цьому ідеальну можливість зцементування окраїн з Вітчизною» [23, 3].

Слід підкреслити однак, що далеко не всі осадники були прихильниками «волинської політики» Г. Юзевського. З різкою критикою діяльності воєводи у 1938 р. виступив у своїй брошурі «Zagadnienia społeczeństwa i państwa polskiego na Wołyniu» Б. Подгурський – осадник з Рівненського повіту. Звинувачення автора висувалися, головним чином, на адресу економічної політики воєводи Г. Юзевського, яка, на його думку, призвела до ліквідації польської великої власності на Волині [13, 73].

З відкритим протестом проти «волинської політики» Г. Юзевського виступила група військових осадників на чолі з відставним генералом Маріаном Янушайтісом. Він володів осадою в Кременецькому повіті. 28 квітня 1935 р. у Вишневі Кременецького повіту відбувся повітовий з'їзд військових осадників, на якому генерал М. Янушайтіс піддав різкій критиці діяльність волинської адміністрації. «У Польщі панує безлад, – говорив генерал, – костели не відібрані, школи захоплені русинами, земля переходить у чужі руки» [2, 5]. На з'їзді була прийнята резолюція, яка вимагала від місцевої адміністрації припинення політики «українізації» і зміцнення польської присутності на Волині.

Припинивши у 1935 р. членство в Союзі осадників, генерал М. Янушайтіс розпочав кампанію, спрямовану на відверту компрометацію політики Г. Юзевського, поширюючи нелегальні листівки і виголошуючи антиурядові промови. Генерал заявляв, що на Волині мешкають русини, а всі українці – це «сепаратисти, бунтівники і взагалі антидержавний елемент» [5, 4]. Щодо «волинської політики» він висловився так: «Теорії, які спираються на лібералізм і толеранцію, є помилковими і шкідливими» [14, 197]. У 1937 р. група генерала М. Янушайтіса вступила до праворадикальної партії «Стронніцтво народове», яка відкрито поширювала гасла польського націоналізму і рішуче виступала з критикою національної політики «санаційних урядів» [3, 2].

Утім з відвертою критикою воєводи в цей час виступало небагато польських організацій. Чимало з них залежали фінансово від місцевої адміністрації. Разом з тим, більшість волинських поляків вважали, що вони були позбавлені належної опіки з боку місцевої влади і звинувачували Г. Юзевського у надмірних симпатіях до українського руху. Така думка була доволі поширеною серед польського населення Волині. Тодішній журналіст часопису «Wołyń» писав: «Юзевський не сприяв починанням українців, але їх толерував. І звідси власне все пішло. У Луцьку кілька разів на місяць виступав український театр, на три чверті аматорський. Це вже був камінь образи. Воєвода розмовляв з волиняками українською мовою – беззаперечна зрада народу! [...] Польська інтелігенція в Луцьку, Рівному і в будь-якому іншому місті творила переважно національне гетто, без будь-якого контакту з тереном. Я ненавидів Юзевського і не могло бути по-іншому» [19, 615]. Зі свого боку Г. Юзевський звинувачував волинських поляків в тому, що завдяки своїй «українофобії» вони гальмували процеси державної асиміляції українців Волині і тим самим не сприяли політиці місцевої влади [15, 14].

Опір «волинській політиці» з боку поляків був не лише проявом їхнього «кресового націоналізму» чи «ендецької ментальності», як це часто підкреслював Г. Юзевський. Безперечно, гасла, проголошені праворадикальними польськими партіями мали яскравий відтінок націоналізму. Однак нерідко відкрита опозиція «волинській політиці» ставала своєрідною реакцією на «утиски» певних категорій поляків на Волині, як це було, наприклад, у випадку з великими польськими землевласниками. Адже під час аграрної реформи новими власниками розparcelьованих маєтків, з огляду на національний склад населення, ставали переважно українські селяни. Тому діяльність волинського воєводи, на думку поляків, сприяла розвитку українського руху на терені воєводства коштом польського елемента.

Різко негативну позицію до політики воєводи Г. Юзевського займало культурно-освітнє товариство «Польська шкільна матіца». Наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. вона мала на території воєводства розгалужену мережу своїх осередків і налічувала майже 5 тис. членів [11, 221]. Від мо-

менту свого заснування товариство було осередком пропаганди різних польських політичних сил. На початку 20-х рр. «Польську шкільну матицу» фінансував Союз великих землевласників Волині, а упродовж 1930-х рр. організація перебувала під впливом «Стронництва народного» [4, 9]. Позбавлена фінансової підтримки з боку місцевих органів самоврядування і державної адміністрації, «Польська шкільна матица» змушена була ліквідувати більшість своїх осередків на Волині: у 1936 р. їх залишилося лише 45 [1, 5 зв.].

Не користувалися прихильністю воєводи і ряд польських молодіжних католицьких організацій, які, хоч і лояльно ставилися до «санаційних урядів», не підтримували політики польсько-української співпраці на Волині. Однією з таких організацій був Союз католицької молоді [1, 14 зв.].

Серйозним опонентом політики воєводи Г. Юзевського на Волині виступав і єпископ Луцької римо-католицької єпархії Адольф Пьотр Шельонжек. Він був рішучим противником українізації православної церкви на Волині і вимагав від місцевої адміністрації якнайшвидшого повернення католикам тих церковних об'єктів, які протягом XIX ст. були передані православним. Однак Г. Юзевський, розуміючи до яких наслідків може привести процес ревідикації (повернення церковного майна попереднім власникам. – *Ю. К.*), дотримувався доволі виваженої лінії у цьому питанні, намагаючись зберегти існуючий статус кво. Цим він викликав різке невдоволення римо-католицького духовенства і прочан. «Не один «православний» поляк-католик, – згадував Г. Юзевський, – дивився на мене недобрим, а в багатьох випадках ворожим оком, вважав мене зрадником костелу і Польщі [...]. До звинувачень у зраді Польщі на користь українців долучалось ще й православ'я» [9, 68].

Критичні оцінки діяльності воєводи, висловлювані місцевими поляками, змусили Г. Юзевського дещо змінити свою тактику. Найважливішим завданням воєводської адміністрації стала консолідація якнайширших верств польського населення навколо гасел «волинської програми». Існування численних польських організацій і товариств, які на терені воєводства не мали єдиного керівництва, на думку воєводи, значно послаблювало громадську активність місцевих поляків. Виступаючи на з'їзді старост воєводства в січні 1936 р., Г. Юзевський зазначив: «Об'єднання усіх громадських організацій можливе лише за наявності спільної ідейно-політичної платформи; в іншому випадку це об'єднання мало б штучний характер» [1, 15]. Зрозуміло, що такою ідейно-політичною платформою Г. Юзевський вважав свою «волинську програму».

Ще у 1931 р. для координації діяльності всіх польських союзів і товариств на території воєводства планувалося створити воєводський і повітові Союзи польських громадських організацій Волині. Однак ця ініціатива воєводи не була підтримана. Такий союз виник лише в Кременецькому повіті. Він об'єднав 50 польських товариств і організацій [1, 15], але воєвода й надалі був сповнений енергії реалізувати свій задум.

Чергову спробу об'єднання польських організацій на Волині під єдиним керівництвом Г. Юзевський зробив у 1936 р. В умовах наростання критики «волинської політики» воєвода був зацікавлений у тому, аби нейтралізувати діяльність опозиційних йому польських організацій.

16 квітня 1936 р. в залі засідань Волинського воєводського управління відбулася політична нарада представників польських громадських організацій Волині. На ній було обрано комісію, яка в місячний термін мала представити проект організації, яка б координувала діяльність польських політичних сил.

16 травня 1936 р. на Волині постала організація за назвою «Об'єднання польської політичної думки на Волині». Своєю метою вона проголосила «консолідацію думки польських громадян Волині у справах, пов'язаних із східними землями» [24, 1]. Цікаво, що в одній із статей політичної декларації нового об'єднання мова йшла про потребу зміцнення польської присутності на Волині. У ній підкреслювалася виняткова роль поляків у різних сферах суспільно-політичного життя Волині, особливо в економічній» [7, 300].

Включення до програми Об'єднання тези про потребу зміцнення польської присутності на Волині свідчило про те, що Г. Юзевський відчував непевність своїх політичних позицій. Аби заручитися підтримкою польських організацій, він змушений був піти на компроміс: до керівних органів Об'єднання увійшли особи, які не виявляли особливих симпатій до воєводи. Наприклад, серед членів президії організації були: З. Хмельницький – редактор «Zycia Katolickiego» – друкованого органу єпископської курії в Луцьку, Т. Двораковський – голова Союзу великих землевласників Волині, С. Старчевський – великий землевласник, Т. Кжижановський – голова «Польської шкільної матици».

Показовим є той факт, що «Об'єднання польської політичної думки» було організацією, до складу якої увійшли лише поляки. Досі Г. Юзевський віддавав перевагу мішаним за національним складом організаціям. Недарма «Biuletyn Polsko-Ukraiński» констатував, що «з виникненням Об'єднання на Волині настає розмежування політичних організацій за національною ознакою» [7, 300].

Починаючи з другої половини 30-х рр. політика польсько-українського «зближення» на Волині знаходила щораз меншу підтримку не лише серед місцевої польської інтелігенції, а й з боку вищих урядових кіл Польщі. Нове польське керівництво на чолі з маршалом Е. Ридз-Смігли почало відверто критикувати діяльність воєводи і його політику. Загалом у 1935–1939 рр. у національній політиці «санації» відбувся різкий поворот вправо: утвердилася нова концепція, яка в сучасній польській історіографії окреслюється як «політика зміцнення польськості Речі Посполитої» [8] або «політика модифікованого націоналізму і національно-державної асиміляції» [18]. Зрозуміло, що за цих умов будь-які теорії лібералізму і політичної толерантності втрачали свій сенс. Отож не дивно, що наприкінці 30-х рр. нападки на Г. Юзевського його політичних супротивників ставали все більш гострими і відкритими. Особливо невибагливою в засобах компрометації «волинської політики» була згадувана вже партія «Стронніцтво народове».

У квітні 1937 р. в тижневику «Wołyń» з'явилася стаття «Без Маршалка Пілсудського», у якій вказувалося, що «Стронніцтво народове» своєю антиукраїнською пропагандою «підважує засади державної політики на Волині, баламутить громадську думку» [25, 1]. Луцька організація «Стронніцтва народовего» звинуватила редакцію в тому, що вона позбавляє її доброго імені і подала в суд.

Судовий процес, що відбувся в травні 1937 р. в Луцьку, у якому брали участь редакція тижневика «Wołyń» і «Стронніцтво Народове», дістав назву «Процес Волині». Волинська ендеція виступила його як шалену атаку на українство. Газета «Warszawski Dziennik Narodowy» (друкований орган народової демократії) назвала судовий процес «Волині» і «Стронніцтва Народовего» великим судом над «волинською політикою» воєводи Г. Юзевського [20, 1].

Концепція прихильників «Стронніцтва народовего» зводилася до того, що на Волині ніякого українського народу не було і немає, а те населення, котре сповідує православну віру, є польським. Як би там не було, але коли Волинь увійшла до складу Речі Посполитої, воно мало слабку національну свідомість і дуже легко «українців» можна було зробити поляками, цілковито усуваючи українські політичні впливи [5, 4]. Однак цього не сталося. «І що ми тепер бачимо», – ставив риторичне питання представник «Стронніцтва Народовего», адвокат М. Старчевський. «Ми бачимо «Просвітянські хати», ми бачимо «рідні хати», що об'єднують українську інтелігенцію; ми бачимо український театр, українську пресу, українське вчителство. Адміністрація і українські організації розбурхали національну свідомість місцевого населення, і український рух на Волині вже є» [5, 4].

Волинська ендеція заявила на суді, що буде боротися проти будь-яких проявів українського руху, бо «державний інтерес наказує знести чим швидше цю українізацію з поверхні волинського життя» [5, 4]. Це був відвертий виступ проти «волинської політики» Г. Юзевського. Але суд зняв усі звинувачення з редакції «Волині» і заявив, що державна політика на Волині, починаючи з 1926 р. проводилася за згодою уряду і була відома Ю. Пілсудському: «Політика волинського воєводи є державною політикою, а кожний, хто виступає проти неї, підважує авторитет самої державної влади» [5, 4]. Отже, на цей раз Г. Юзевському вдалося відстояти головні принципи своєї «волинської програми».

Цікаво, що в цей період критичні статті на адресу волинського воєводи почали вміщувати не лише центральна преса, як то «Warszawski Dziennik Narodowy» чи «Gazeta Warszawska». За ініціативою місцевих поляків у січні 1937 р. у Луцьку було засновано тижневик «Kurier Wołyński». Він почав гостро критикувати політичну діяльність волинського воєводи. У номері від 24.01.1938 р. «Kurier Wołyński» помістив статтю «Rozwazania Wołyńskie» [27, 1–2]. Її автор звинуватив Г. Юзевського в тому, що його політика спричинила розбудову «українського націоналізму» на Волині, призвівши до «послаблення внутрішньої могутності» і «оборонного потенціалу» Речі Посполитої та її східних теренах.

Важливими для Г. Юзевського як політика були його взаємини з вищим військовим керівництвом у 1935–1938 рр. Як вже зазначалося, роль армії в суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої після смерті Ю. Пілсудського значно зросла. Предметом особливої уваги військових була національна політика, яка розглядалася ними як проблема зовнішньої і внутрішньої безпеки держави [16, 165]. У середині 30-х рр. у зв'язку зі зростанням воєної загрози в Європі польські

військові закликали уряд до більш жорсткого курсу щодо національних меншин. Не випадково, що саме міністерству військових справ у цей час були підпорядковані справи, пов'язані з проблемами національної політики [16, 106].

Усе частіше з боку військових звучали вимоги за усунення Г. Юзевського з посади воєводи і зміни курсу державної політики на Волині. У липні 1936 р. командувач військового округу (ДОК II) в Любліні генерал М. Сморовінський надіслав до міністра справедливості В. Грабовського звіт про суспільно-політичну ситуацію у Волинському воєводстві. Генерал різко критикував діяльність Г. Юзевського на посаді воєводи. На його думку, асиміляційна програма Г. Юзевського, яка реалізовувалася у рамках політики польсько-української співпраці, спричинилася до зменшення польської присутності на Волині. Наслідком дев'ятирічного «волинського експерименту», як стверджувалося в документі, стало перетворення Волині у «домен комунізму і войовничого українського націоналізму» [21, 199].

На думку військових, повністю дискредитувала себе і доктрина «сокальського кордону», яка мала стати одним із головних фундаментів програми державної асиміляції. Різкій критиці генерал М. Сморовінський піддав діяльність українського проурядового табору і особливо діячів ВУО, які, на його думку, не користувалися авторитетом волинських українців і виконували роль виконавчого апарату для реалізації політичної програми Г. Юзевського.

Генерал переконував, що існуючі за фінансової підтримки адміністрації чисельні українські легальні організації на Волині («Рідні хати», «Просвітянські хати», «Союз сільської молоді») на 70–80 % були опановані впливами антидержавних елементів – у першу чергу ОУН і КПЗУ, які в такий спосіб отримували легальні можливості для своєї роботи [21, 206]. Натомість, зазначалося у документі, польський елемент на Волині не тільки недооцінювався, а й постійно нехтувався.

У квітні 1938 р. конфлікт вищого військового керівництва і волинського воєводи вступив у завершальну стадію, призвівши до його відставки. Усунення Г. Юзевського з посади волинського воєводи остаточно засвідчило кінець ліберального курсу в національній політиці «санації».

Таким чином, незважаючи на численні спроби залучення волинських поляків до реалізації «волинського експерименту» через їхню участь у громадсько-політичних організаціях і товариствах різних типів, воєводській адміністрації Г. Юзевського не вдалося консолідувати польської громади навколо гасел «волинської програми». Цього власне і не могло статися, оскільки більшість місцевих поляків не хотіли брати до уваги навіть самого факту існування українського народу на Волині, а отже, відкидали будь-яку ідею українсько-польської співпраці. Цю позицію в другій половині 1930-х рр. підтримувало і нове польське керівництво, яке в лютому 1939 р. затвердило нову «Програму державної політики Польщі на Волині». Її головним завданням було визначено прискорену колонізацію воєводства.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. 46, оп. 9, спр. 3251.
2. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 2918.
3. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 1999.
4. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 1333.
5. Волинське Слово. – 1937. – № 20.
6. Bonkowicz-Sittauer J. Osadnictwo wojskowe / J. Bonkowicz-Sittauer // Rocznik Wołyński. – 1934. – Т. 3. – S. 516–539.
7. Buletyń polsko-ukraiński. – 1936. – № 26.
8. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / A. Chojnowski. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk, 1979.
9. Józewski H. Zamiast pamiętnika / H. Józewski // Zeszyty Historyczne. – 1982. – Z. 60.
10. Kęsik J. Zaufany Komendanta. Biografia polityczna Jana Henrika Józewskiego: 1892–1981 / J. Kęsik. – Wrocław, 1995.
11. Mędrzecki W. Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym / W. Mędrzecki. – Warszawa : Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2005. – 331 s.
12. Mędrzecki W. Polacy na Wołyniu w okresie międzywojennym (1918–1939) / W. Mędrzecki // Polacy i Kościół rzymskokatolicki na Wołyniu w latach 1918–1997 / red. L. Popek. – Lublin : Towarzystwo Przyjaciół Krzemieńca i Ziemi Wołyńsko-Podolskiej, 1999. – S. 13–23.
13. Podhórski B. Zagadnienia społeczeństwa i Państwa Polskiego na Wołyniu / B. Podhórski. – Poznań, 1938.
14. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich / M. Siwicki. – Warszawa, 1992. – Т. 2.

15. Sprawozdanie H. Józewskiego obrazujące sytuacje Województwa Wołyńskiego, listopad 1935. – Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Dział Rękopisów (BUW, DR), № akcji 1549.
16. Stawecki P. Następcy Komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1935–1939 / P. Stawecki. – Warszawa, 1969.
17. Tomaszewski J. Kresy wschodnie w polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku / J. Tomaszewski // Polska myśl polityczna XIX i XX wieku. Między Polska etniczną a historyczną, t. VI / red. W. Wrzesiński. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1988.
18. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / R. Torzecki. – Kraków, 1989.
19. Wapiński R. Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej / R. Wapiński. – Łódź, 1989.
20. Warszawski Dziennik Narodowy. – 1938. – № 72.
21. Wołyń – dokumenty CAW // Przegląd Wschodni. – 1997. – T. 4. – Z. 1. – S. 183–209.
22. Wołyń. – 1933. – № 28.
23. Wołyń. – 1935. – № 9.
24. Wołyń. – 1936. – № 21.
25. Wołyń. – 1937. – № 14.
26. Zaporowski Z. Józef Piłsudski i piłsudczycy / Z. Zaporowski. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1999. – 286 s.
27. Rozważania Wołyńskie // Kurier Wołyński. – 1938. – № 4.

Игорь Ким

Парламентские выборы 1935 г. в Волинском воеводстве

Избирательная кампания и парламентские выборы 1935 года на территории Волинского воеводства имели свою специфику, прежде всего, зависевшую от национального и религиозного состава населения воеводства. Власти и проправительственный лагерь стремясь к получению благоприятного для себя результата на выборах, вынуждены были учитывать отношение к выборам политических партий, польского, украинского и еврейского населения.

Ключевые слова: история Польши, Волинь, режим санации, парламентские выборы 1935 года в Польше.

Kim Igor. Парламентські вибори 1935 р. у Волинському воеводстві. Виборча кампанія і парламентські вибори 1935 року на території Волинського воеводства мали свою специфіку й передусім залежали від національного та релігійного складу населення воеводства. Влада і проурядовий табір, прагнучи до отримання сприятливого для себе результату на виборах, змушені були враховувати ставлення до виборів політичних партій польського, українського та єврейського населення.

Ключові слова: історія Польщі, Волинь, режим санації, парламентські вибори 1935 року в Польщі.

Kim Igor. Parliamentary Elections in 1935 in the Volyn Wojewodship. The election campaign and parliamentary elections in 1935 in the Volyn wojewodship had its own specificity, primarily depended on ethnic and religious composition of the province. Authorities and pro-governmental camp trying to obtain a favorable result for myself in the elections, had to take into account the ratio of the elections political parties, Polish, Ukrainian and Jewish population.

Key words: history of Poland, Volyn, sanacja regime, the parliamentary elections in 1935 in Poland.

Изложение основного материала и обоснование полученных результатов исследования.

15 июля 1935 г. президент Польши И. Мосьцикий издал распоряжение о проведении выборов в Сейм и Сенат соответственно 8 и 15 сентября [1]. Правовые основы парламентских выборов содержались в принятых накануне них апрельской конституции и законах о выборах. Конституция, имевшая авторитарные черты, предусматривала выборы в Сейм всеобщими, тайными, равными и прямыми, но не пропорциональными. Право избирать в Сейм граждане получали с 24 лет (вместо 21 года по конституции 1921 г.), а быть избранными – с 30 лет (вместо 25 лет). В Сенат предусматривалось избрание двух третей его состава, треть назначалась президентом [2].

По закону о выборах в Сейм страна делилась 104 двухмандатных округа (избиралось 204 депутата), а те на участки с населением до 300 тыс. человек. Вместо партийных списков в каждом округе должен быть единый список кандидатов, утверждавшийся окружным избирательным собранием,